

Heikki A. Kovalainen

Outo ihmisyy

Stanley Cavellin haastattelu

“Nämä ovat vaarallisia aikoja.” Taiteen filosofian suuruuksiin kuuluva Stanley Cavell puhuu Harvardin kullmilla Brooklinen kodissaan Irakin sodan pohjattomasta tragediasta ja yhdysvaltalaisen kulttuurin sekasorrosta. Bushilaisessa kaaoksessa pesii jotain huojentavaakin. Syksyllä 82 vuotta täyttäneen estetiikan ja arvoteorian emeritusprofessorin asiantuntemus ulottuu arkikielen filosofiasta psykoanalyysin kautta Shakespeare-luentoihin. Filosofian ulkopuolella ehkä vaikutusvaltaisim ja laaja-alaisin elossa oleva amerikkalaisfilosofi tunnetaan parhaiten Emerson-, Thoreau- ja Wittgenstein-tutkimuksistaan sekä useista elokuvia käsittelevistä kirjoistaan. Seuraavaksi Cavellilta ilmestyy anekdootinvarainen 700-sivuinen omaelämäkerta, jonka pohjalta kirjoittaja puhuu jo tottuneesti filosofian omakohtaisuudesta: “Kunpa voisin pitää kaikkia outoja ihmisten tekemiä asioita ihmisten tekeminä asioina.”

Tavatessamme ensimmäisen kerran kerroitte, kuinka säveltäjä Ernest Blochin opetustapa innoitti teitä opiskellessanne musiikkia Berkeleyssä. Hän piirsi nuottiviivastolle C-duuri-kolmisoinnun nuotteja, mitä kuvasitte esimerkiksi todellisesta käsitteen oppimisesta. Onko muusikkotaustallanne ollut vaikutusta filosofiaanne?

Vaikka kuinka usein olen ajatellut asiaa, minulle on kovin vaikeaa antaa muotoa sille intiimiydelle, jonka kohtasin näissä asioissa. Miksi siirtymä vaikutti minusta varsin sulavalta? Ehkä voisin sanoa oppineeni musiikilta, että *kaikella on merkitystä*. Emmekä tiedä, mitä mikään merkitsee. On jatkuvasti tutkittava, miksi kaikki käyttäytyy niin kuin käyttäytyy muusikon käsissä. Tärkeää on myös todella motivoida kaikki, mitä filosofiassa päästää ulos suustaan, kaikki mahdolliset jonkin asian muotoilemisen tavat. Se saa oman kieleni kuulostamaan minulle todelliselta.

Teiltä on ilmestymässä omaelämäkerta, joka koostuu kirjoituspäiville päivätyistä katsauksista elämäanne. Teoksen alussa alatte kertoa elämäntarinaanne, mutta pian huomaatte tarinan johtavan turhankin suoraan kuolemaan. Tulisiko filosofien suhtautua avoimemmin kuolemaan, omaan kuolemaansa?

Jos filosofiassa mieleen tuleva ja minut siitä pois kimpauttava ja paikalleen pysäyttävä on aina jotakin, minkä jo tiedän – ja uskon tämän edelleen pätevän filosofiaan: se on vanhin sokraattinen idea filosofiasta maailmassa – niin meillä on kysymyksiin vastauksia sitä tietämättämme. Näkemyksen varsinainen sisältö voi äkkiä

muuttua melko monimutkaiseksi, mutta joka tapauksessa tietämättömyytemme on usein itse aiheutettua. Tietenkin tahdon tuntea asioita niin kuin jokainen tahtoo, mutta asioiden tuntemiseen ei tarvita filosofiaa, kun taas itseni tuntemiseen nähdäkseni tarvitaan. Mutta itseni tunteminen tarkoittaa myös sen tiedostamista, että olen kuolevainen, ja minulle osa itseni tuntemista tarkoittaa sen tietämistä, minkä puolesta olen valmis kuolemaan ja ajattelen muiden olevan. Ja filosofiassa toistemme kohteleminen kuolevaisina on minulle päämäärä. Niinpä oivaluksen pohjalta kuoleman on oltava kaveri ja kumppani – koska tiedän, että jonakin päivänä kuolen.

Omaelämäkerran mukaan kirjoittaminen on teille mahdollisuus tulla sinuiksi ahdistuksen kanssa. Puhutte esimerkiksi leikkauspelosta sydänoperaation edellä. Onko kirjoittaminen auttanut?

Voi toki olla liiankin ilmiselvää kirjallinen tehokeino aloittaa sanomalla, että aion sallia sydäntäni tutkittavan, mikä antaa ymmärtää kirjoittamiseni olevan samalla sydämeni tutkimista. Tarkoitan tätä yleiseksi mielikuvaksi siitä, mitä merkitsee kirjoittaa omaelämäkerta, muistelmateos: siinä tutkitaan omaa sydäntä, joka on tietenkin minussa, eikä kukaan voi tutkia sydäntäni paremmin kuin minä. Itse asiassa kirjoittamisen ja filosofoinnin omaelämäkerrallinen elementti on aina mielessäni. Tässä kohtaamme arvoituksen, sillä en pidä Wittgensteinin *Filosofisia tutkimuksia* omaelämäkerrallisena teoksena ja siltikin se on sellainen, teos palaa jatkuvasti *häneen*. Miiksi sanon niin kuin sanon? – usein hänen paljon käyttämässään yksikön ensimmäisessä persoonassa. Puhunko vain itseni puolesta, tai *meidän*, kuten hän usein sanoo,

mutta ”me” on sekin osa omaelämäkertaa. Kirjoittaessani nousee jatkuvasti esille tapani käyttää itseäni esimerkkinä filosofoinnissa. Se voi aina mennä pieleen kaikista mahdollisista syistä, kuten muutkin asiat, joko siksi että olen tyhmä tai sokea itselleni, tai että asia on minulle outo enkä ole tarpeeksi tarkkaavainen tai kärsivällinen – mutta silloin on vialla juuri *tämä*, ei se, että olisin tehnyt väärän johtopäätöksen. Meillä voi olla monenlaisia näkemyksiä filosofiasta, mutta oman näkemykseni mukaan filosofian muuntaminen logiikaksi voi jättää jälkeensä kauniin aihepiiriin vaan ei filosofiaa.

Pidän sitä elossa

Teoksenne ovat erityisellä tavalla inhimillisiä verrattuna paljoon akateemiseen filosofiaan. Kykenette puhuttelemaan ja tempaisemaan lukijanne mukaan henkilökohtaisella tasolla. Tyylinne on herkkä ja hienovarainen, mikä antaa kysymyksille tilaa hengittää: ette peitä ihmiselämän ihmeellisyyttä väkineisen tai systemaattisen tyylin alle.

Tunnutte todella tavoittavan sen pyrkimyksen, joka minulla oli ensimmäisellä koskaan suorittamallani filosofian kurssilla. Tahdoin sen puhuttelevan minua. Filosofiasahan tutkitaan menneitä teoksia, eikä asiassa ole mitään ongelmaa Kantin tai minkä tahansa historiallisen aiheen kohdalla, mutta *akateemisessa* filosofiassa asioiden akatemisointi vie pois niiden puhuttelevuuden, filosofia muuntuu vain kasaksi ongelmia, ja siihen petyin kovasti. Niinpä tahdoin löytää ulospäinsyn, ja ainoa minulle mahdollinen oli löytää jokin kirjoittamisen tapa, aivan kuin juuri sanoitte. Arvostan kovin paljon sanomaanne, hyväksyn sen.

Eräs eniten arvostamistani minulle lausutuista kohteliaisuuksista kuuluu, etten koskaan vaikuta sanovan aivan samaa asia kahdesti. Pidän siitä, vaikka voikin olla röyhkeää sanoa näin: toisaalta röyhkeys voi tarkoittaa, että kirjoittamallani on merkitystä. Filosofiasa on paikallaan olettaa, että kirjoitetuilla asioilla on merkitystä. Kaikkihan saattaakin kadota. Mutta jokin siinä ei katoa, nimittäin erilaisista teksteistä löytämäni yhteydet, mikä on minulle kovin tärkeää. Joskus muistan katkelman elokuvasta tai kirjasta, ehkä aivan lapsuudestani. Ja luon kirjoittamisen tavan, jolla voin tuoda sen mukaan luomatta täydellistä erillisyyden vaikutelmaa. Tähän kirjoittamiseni pyrkii.

Kun sanon, että kaikella on merkitystä, yksikään sana tai tavu ei periaatteessa voi liivahtaa arvioinnilta, ja niinpä mikään ei ole apriorisesti kiellettyä aluetta. Jos ajattelen jotakin, samalla kysyn itseltäni miksi. Muistan, kuinka kerran Beckettistä kirjoittaessani käänsin erään hänen oudon repliikkinsä koskemaan kohtaamista erään vanhan tyttökaverini kanssa, kauan sitten tapahtunutta. Varsin usein mieleni toimii juuri näin, ja tehtäväni onkin – en ole sanonut tätä aikaisemmin, vaikka se näyttää minusta ilmeiseltä yleensäkin uusien ideoiden kohdalla – koettaa kirjoittaa avoimella ja tarpeeksi yllätyksellisellä tavalla, jotta asiat näyttäisivät motivoidulta,

olisivat motivoituja sillä hetkellä kun ne nousevat esiin. Olisi melko helppoa sanoa, ettei mikään inhimillinen ole minulle vierasta – voi kun voisin elää tämän maksimin mukaan ja pitää kaikkia outoja ihmisten tekemiä asioita ihmisten tekeminä asioina, ja elleivät ne ole minulle vieraita, niistä on kirjoitettava, ne on otettava mukaan. Kaikella on merkitystä: tämä tarkoittaa sitäkin, että *missä tahansa* paikassa voi olla pakollista pysähtyä. Tiedän tämän ärsyttävän ihmisiä. En tiedä, mitä voisin asialle tehdä. Millä tahansa hetkellä saatan sanoa, ettei tämä muotoilu tyydytä minua. Niin vain on. Tahdon kirjoittaa niin, että ajatteluun kuuluu tiettyä epämukavuutta, inhimillisyytemme epävakauden kohtaamisen synnyttämää epämukavuutta, kaikki voi milloin tahansa murtua. Se on haluni, se on tarkoitukseni.

Saatan siis vaikuttaa kovin röyhkeältä ja riskejä otavalta ja lukijalta kohtuuttomia vaativalta ja hänestä pois päin kääntyvältä, joskus hienoja temppejuja tekevältä. Kaikkein syvimmän ajatukseni mukaan tässä ei kuitenkaan ole mitään epätavallista. Joku toinen voisi sanoa saman. Minuahan pidetään eksentrisenä, mutta jos olisin pelkästään eksenttrinen, en tavoittaisi sitä, mitä nimität asioiden inhimillisyydeksi. Kuka tahansa voisi sanoa näin. Juuri niin ajattelen. Silti en ole sitä mieltä, etten olisi lahjakas. Tätä on kuitenkin pehmennettävä toteamalla, että sellaista lahjakkuutta on monissa, kysymyksessä ei ole epäinhimillinen lahjakkuuden laji. Ja sanoessani filosofian kirjoittamisen vaativan kurssille osallistumista tarkoitan tietenkin, että pitää mennä kuuntelemaan jotakuta, joka on ajatellut näitä asioita pidempään. Se on ensisijaisen olennaista.

Rohkeasti voisi ehdottaa, että filosofiasanne oikeastaan muotoutuu yleinen teoria kulttuurista tai hahmotelma siitä, mitä kulttuuri tarkoittaa ihmiselämälle. Uutta luovat tulkintanne moninaisista teksteistä ikään kuin herättävät nimet eloon. Tämähän on melko emersonilainen piirre työssänne.

Niin on, eikö totta? Emerson laatii mielikseen sellaisia listoja, joskus ehkä erilaisista syistä mutta luulakseni usein myös samanlaisista. Ehkä hän haluaa sanoa: huomaatteko, samaa saattaisivat sanoa ja saman tietävät kaikenlaiset ihmiset, minä vain pidän sitä elossa, pidän sitä elossa, paljon kiitoksia, rakastan tuon kuulemista, *pidän sitä elossa* – joskus ainoastaan nimeämällä jotakin tiettyssä asiayhteydessä, jotta sillä tavalla muistaisin sen – ilman muistia ei ole filosofiaa... Toinen syy kaikille listoille niin Emersonilla kuin minullakin on se, että koen tietynlaista eristyneisyyttä, varmasti ainakin kauan koin – nyt minusta tuntuu, että minua luetaan paljon aikaisempaa enemmän, mutta tällainen kokemus on aivan uusi. Yhden syyn pitkille listoille luulen piilevän siinäkin, ettei tämä ole tuulesta temmattua. Ei ole mitään syytä eristää minua, sillä kautta länsimaisen kulttuurin nämä ovat kaikkein ilmeisimpiä aiheita. Vain filosofit unohtavat, että niin suuri osa kulttuuriamme käsittelee näitä asioita.

Filosofiksi tulemisesta

”Kipinöitä olen saanut vaikka mistä. Se onkin hämmentänyt minua; tapasin aina ihmetellä, mitä oikein teen. Akateemisen filosofian osalta juuri mitään ei tapahtunut musiikin perustutkintoa suorittaessani, vaan filosofia taisi tavoittaa minut – kuten luullakseni monen muunkin – vasta kriisin kautta. Siihen asti olin elänyt muusikkona, vakavasti opiskellen ja pianoa soittellen, myöhemmin soitin jazzia saksofoniklarinetilla, ja koko lukion ja yliopiston ajan sävelsin ja soitin. Minulle käsittämättömistä syistä jossakin vaiheessa tajusin, ettei musiikki ollutkaan elämäni – mielenkiintoa siihen minulla on tosin vieläkin – aloin lukea kaikenlaista yliopistossa aikaisemmin si-

vuuttamaani ja muutin New Yorkiin.

Vuoden etsikkoajan jälkeen päädyin Kalifornian UCLAssa filosofian kursseille. Jatkoin Harvardiin, mutta taas filosofia hylkäsi minut, en löytänyt suuntaa. En jaksanut uskoa puuhailuni sisältöön huolimatta suotuisista arvosanoista ja hienoista nimityksistä, kunnes J. L. Austin saapui luennoimaan. Huomasin lopultakin olevani hyvä ja sujuva jossakin, mikä oli minulle aidosti tärkeää. Minun ei pitänyt vääristellä reaktioitani, ei pitänyt teeskennellä innostusta jotakin minusta tylsää kohtaan. Jos kohtasin jotakin minua kiinnostamatonta, saatoin selittää itselleni, mikä asiassa oli vialla, miksi filosofia vaikutti minusta kuolleel-

ta, ja selitys herätti filosofian taas eloon. Austinin kanssa keskustelimme monesti. Filosofia vaikutti minusta kouriintuntuvalta ja jonnekin todella etenevältä, ja se osoitti minulle kysymysten *tutkimista* sen sijaan, että vain toisteltaisiin jo tietämiäni johtopäätöksiä. Filosofia onnistui hättäkähdyttämään minut.

Oivalsin, että kaikki minua tässä opialineessa hämmentävä kuuluuikin tästä lähtien aineen piiriin. Kirjoittuani esikoisteokseni *Must We Mean What We Say?* (1969) ajattelin sen olevan minulle todellista. Paljon vastauksia vaille jääviä kysymyksiä. Mutta sellaista työtä olin halukas viemään niin pitkälle kuin vain suinkin mahdollista.”

Skeptisismi, tragedia, moraalisuus

Varhaisen pääteoksenne *The Claim of Reason* (1979) alaotsikko kuuluu *Wittgenstein, skeptisismi, moraalisuus ja tragedia*. Nämä aiheet ovat koko tuotannollenne keskeisiä. Olette kirjoittanut myös moraalisesta perfektionismista, elokuvista, psykoanalyyseista, kirjallisuudesta, monista klassikkofilosofeista ja vastikään omaelämäkerran.

Mitä noista aiheista pitäisi sanoa? – ne ovat kaikki tosiaankin perustavia. Muistelen epätoivoista kuutisen vuoden aikaa, kun yritin muokata väitöskirjani lukuja julkaisukelpoiseen muotoon, kunnes lopulta olin valmis näyttämään kaiken teoksena *The Claim of Reason*. Silloin en olisi hyväksynyt lopputulemaa, jos olisin tiennyt noiden neljän aiheen päätyvän kirjoittamiseni kulmakiveksi. Ne olivat silkka kiteytys. Mutta jotakin ne kertovat, ja siksi olen iloinen niiden mainitsemisesta. Pohjimmiltaan ne ovat protesti, tavallaan kyseenalaistavat sen tosiseikan, että akateeminen filosofia on hajotettu erillisiin aloihin, ja kovin monet ihmiset keskittyvät filosofian opetuksessaan vain yhteen alaan. Joku tekee epistemologiaa, toinen on eetikko, kolmas esteetikko, joku taas harrastaa uskonnonfilosofiaa. Tämä satuttaa minua.

Akatemiassa tuollaisia asioita tapahtuu tietenkin ymmärrettävästi: meidän tarvitsemme spesialisteja ja luentoja tarkoin rajatuista aiheista, mutta mainitsemianne teemoja ei voida luontevasti jakaa osiin. Jos aiheena on Wittgenstein, se on Wittgenstein. Jos tragedia, niin tragedia. Ja mitä kuuluu tragediaan; onko tragedia olennaisesti epistemologiaa vai etiikkaa vai estetiikkaa vai uskontoa vai mitä? Juuri sellaisen halusin aihepiirini olevan, etten tiedä, mikä siinä osoittautuu olennaiseksi – filosofia on polku, ajattelemisen on polku. Niin monet suuret teokset alkavat kuitenkin polulta harhautumisella.

Danten *Jumalainen näytelmä*: ”keskellä elon vaelluksen vaivan” – päivittäisen matkan – ”tieltä oikealta eksyin aivan”. Wittgensteinin kohdalla ajatus hukassa olemisesta esiintyy hyvin varhain *Filosofisissa tutkimuksissa*. Emersonilla esiintyy kysymys, mistä tavoitan itseni. Tämä antaa ymmärtää, että hän on hukannut itsensä. Tällainen tulee kalliiksi: tiedän olevani joko erittäin vaikea lukea tai minut koetaan filosofialle irrelevantiksi juuri siitä syystä, että vaikutan kiistävän sen vaativan asiantuntijuutta. Ajattelen sen vaativan harjoitusta, että asiaa harjoittaa koko ajan.

Jos ajatellaan laajoja aihepiirejä ja liikehdintää eri alojen välillä, voisiko tai pitäisikö teidän mielestänne jokaisen ajattelijan pyrkiä sellaiseen?

Hyvä, kovin hyvä kysymys. Ensin on todettava, että kukin tekee, mitä tarpeelliseksi katsoo. Eihän siinä oikeastaan ole valinnanvaraa, jos sitä tässä haetaan. On päätöntä suositella tätä kenellekään, yhtä vähän kuin voin suositella jollekulle kirjoittamista niin kuin minä kirjoitan. Omaa kirjoitustapaani en valitse. Jotkut ihmiset pitävät siitä hyvin paljon, toiset kovasti inhoavat. En oikein keksi muuta ratkaisua kuin vain pusertaa eteenpäin ja koettaa selvittää ja rikastuttaa kirjoitustani, kuten alusta lähtien olen yrittänyt. Opettajilleni ja ystäville olin varsin kauan käsittämätön, ja he valittivatkin siitä, enkä tahtonut olla käsittämätön – kuka tahtois kirjoittaa niin? Tähän suuntaan moninaiset toiveeni ja lahjani ovat kuitenkin minua kuljettaneet, juuri tämän tavan koen hedelmälliseksi ja *mielenkiinnon* säilyttäväksi. Samaa saarnaan jokaiselle opiskelijalle ja jokaiselle lukijalleni: seuratkaa mielenkiintonne kohteita. Luulen tämän johtuvan siitä, että minua ovat opettaneet monet ihmiset, jotka eivät juurikaan ole olleet kiinnostuneita

opetuksensa sisällöstä. Niin monet professorit ovat tainneet luopua todellisesta kiinnostukseen kohteestaan. Ääneen sanottuna asia on kamala, elettynäkin se on kamalaa. Mutta vannoin itselleni, että jos kadottaisin mielenkiintoni harrastamiini aiheisiin, hylkäisin ne.

Jos siis sattumoisin joku – monien lahjakkaiden filosofien tavoin – on kiinnostunut jakamaan filosofiaa aloihin, ja juuri tämä tekee hänestä luovan, muuten häntä ei olisi olemassakaan, niin antaa hänen kaikessa rauhassa tehdä niin. Ei ole moraalinen velvollisuus kiistää, että filosofia voidaan jakaa aloihin. Itsestään selvästi se on mahdollista. Tahdon vain sanoa, ettei aina ollut niin. Niin monet minua vahvimmin kiinnostavista teksteistä eivät ole tällä tavoin pilkottavissa. Rousseau sen enempiä kuin Wittgenstein, Nietzsche, Thoreau tai Emerson eivät ole. Kant opetti jakamaan filosofiaa osiin, ja häntä kiinnosti kovasti, kuinka jako tehdään. Tämä aiheenaan hän loi todellista filosofiaa. Hajotetaan osiin arvostelma. Hänellä on sanottavaa siitä, mikä tekee arvostelmasta eettisen, mikä esteettisen, mikä epistemologisen. En sano Immanuel Kantille: äläpä tee mitä teet. Jos onnistuu tekemään niin mieltä kiinnittäen ja vieläpä saamaan aikaan jotakin, niin siitä vain. En myöskään tiedä, mitä tekisin ilman Kantia. Olen uudelleentulkinnut kantilaisuutta moneen kertaan, kunnes siitä tulee lopulta wittgensteinilaista kielioppia. Se on minulle olennainen näkemys. Ilman Kantia tuskin minä sen enempiä kuin Wittgensteinkaan olisi päätyntä ajatukseen a priorista jonakin, mitä jälkimmäinen kutsuu kieliopiksi. Kaikki tapahtuu vaiheittain, ja filosofia onneksi jatkaa kehittymistä, sikäli kuin pystyn näkemään tai toivomaan.

Luova tavallisuus

Onko jokin erityinen syy saanut teitä tutkimaan eri aiheita poikkeuksellisen laajalti? Luultavasti syynne eivät ole puhtaasti intellektuaalisia. Kenties eri aiheet koskettavat teidän käsitystänne ihmiselämästä tai inhimillisyydestä, vai onko tämä liian banaalisti sanottu?

Ei se ole banaalia, mutta luultavasti yleisluontoisempaa kuin tahtoisin vastauksen kysymykseenne olevan. Jotkut ovat arvostelleet minua siksi, että monissa käsittelemissäni aiheissa jää ilmaan enemmän kysymysmerkkejä kuin vastauksia. Pidän tätä suurena kohteliaisuutena. Totta kai voi käyttää mitä tahansa peitteenä tai verukkeena tai eräänlaisena suojavärinä sille, ettei ikään kuin tekisi sitä mitä tekee. Itse lähdin liikkeelle lähes kaikessa kirjoituksessani jostakin mieleissäni olevasta kysymyksestä. En koe vastaavani kysymykseen, ellei se muunnu moniksi muiksi kysymyksiksi, niin että voin paikantaa kysymyksessä minua vaivaavat seikat monista muista teksteistä ja kaikenmoisisista muista kysymyksistä. Niinpä minua vetää niin monien aiheiden puoleen se, että otan kaikki tällaiset kysymykset vakavasti. Jos päädyn vaikkapa kysymykseen välttelemisestä ja jos ajatellaan *Kuningas Learia*, rakkauden välttelemistä, tahdon jäljittää ilmiötä kaikista mahdollisista paikoista.¹ En tahtoisin unohtaa

Omaelämäkerran alku

”Sydämeni katetrisointia ei voi enää lykätä. Kardiologini kertoo minulle kadottaneensa kykynsä ymmärtää vointiani toistaiseksi vain arvuuttelemisella angiinan oireisiin ja röntgensäteiden ja rasiustestien angiogrammien non-invasiiviseen monitorointiin pohjautuvista raporteista. On katsottava, mitä sydämen sisällä todella tapahtuu.” (*Critical Inquiry*, Vol. 32, No. 4, 2006, koko teos ilmestyy myöhemmin)

sitä paitsi ajatellakseni tuokion jotakin muuta. Minulle näiden asioiden yhteenkuuluvuuden todistaa se tosi-seikka – eikä sitä muuten voikaan todistaa – että kiinnostukseni on vinyt minut yhdestä asiasta toiseen. Jos siirtymän saa aikaan yksinomaan mielenkiintoni, tämä ei tavallaan vielä riitä, mutta syy on kuitenkin riittävä motivoimaan minut kirjoittamisen jatkamiseen.

Olen siis aivan yhtä yllättyntä kuin kuka tahansa muukin siitä, mihin monet esseeni ja lukuni lopulta päätyvät. Silti uskon niihin. Jos näkemyksistäni avautuu ajatus, jonka mukaan *Kuningas Lear* käsittelee tunnustuksen annosta kieltäytymistä, kun juuri olen kirjoittanut esseiden tunnustamisesta, aion seurata näitä jälkiä, ikään kuin kysymyksessä olisi... *filosofia*? Se on kuin uuden reviiirin asuttamista. Tahdon seurata jälkiä, seikkailla niiden perässä, joskus onnistun kehnosti, joskus vähän paremmin, mutta olen aivan yhtä yllättyntä kuin kaikki muutkin siitä, että ajatukseni rönsyilevät vähän kaikkialle.

Tälle on monia selityksiä ja monia vastauksia. Amerikka vaikuttaa kyvyttömältä uskomaan omiin kykyihinsä tuottaa filosofiaa, paitsi jos filosofia onkin jotakin muuta, erityisesti teknistä. Siinä suhteessa mikään kulttuuri ei mene yhdysvaltalaisen kekseliäisyyden ja toimeliaisuuden edelle. Toisaalta filosofia on akateeminen oppiaine, tai siitä voidaan tehdä akateeminen aine: filosofiaa ei olisi olemassakaan, se ei voisi jatkaa elämäänsä, ellei se olisi akateeminen aine. Platon ja Aristoteles tekivät siitä akateemisen aineen hyvin varhain. Filosofia kuitenkin akateemisoitaa jonkin sen piirteen kustannuksella. En tahdo epäakatemisoida filosofiaa, päinvastoin.

Ajatellaan yhden esimerkin kautta työtänne läpäiseviä teemoja ja niiden välisiä yhteyksiä. Moraalinen perfektionismi ja skeptisismi ovat pääaiheitanne, mutta tuntemissani teksteissä ette rakenna niiden välille selkeää yhteyttä. Määrittelette skeptismin inhimilliseksi taipumukseksi kieltää inhimillisyyttä tai itsen argumentiksi itsen kanssa. Ymmärtääkseni teille ehkä keskeisin käsite tavallisuus (*the ordinary*) voidaan nähdä jonkinlaiseksi ratkaisuksi skeptisismiin – vaikkeihan skeptisismia voi kukistaa filosofisesti, mutta jonkinlaisen ulospääsytien tavallisuus tarjoaa. Askelta pidemmällä moraalisen perfektionismin voisi ymmärtää pelastukseksi itsen jakau-

tuneisuudesta, minuuteen kuuluvasta halkeamasta toipumiseksi tai sen kanssa elämään oppimiseksi, tavallisuuden hyväksymiseksi. Niinpä skeptisismi ja perfektionismi osoittautuvat tavallaan toistensa kääntöpuoliksi: yhtäällä itsen jakautuneisuus on traaginen ongelma, toisaalla etiikan kannalta olennainen asia ja suuntaviiva ulospääsyyn. Olisiko tällainen kuvaus reilu?

Minusta se on hyvin reilu, tuo on kauhean hyvä tapa ajatella asiaa. Joskus omassa ajattelussani ilmaisen asian hieman toisella tavalla. On kahta lajia tavallisuutta: vaisua ja luovaa. Nämä osuvat Wittgensteinin ymmärtämisen ytimeen. Joskus nimitän sitä jäätyneeksi tavallisuudeksi, kun ihmiset väittävät Wittgensteinin nujertaneen skeptisismiin, ja usein ihmetellään, mitä oikein tarkoitan väittäessäni Wittgensteinin jatkuvasti tiedostavan skeptisen vaihtoehdon tai skeptisismiin totuuden, kun hän vaatii meitä johdattamaan sanat takaisin oman kielensä piiriin, omien kielipeliensä piiriin, jotka ovat niiden koti. Sanojen kotiin tuominen on skeptisismiin loppu, joten hänhän tarjoaa *vastauksen* skeptisismiin. Näkemykseni mukaan näin laiminlyödään tyystin Wittgensteinin toinen puoli, jonka mukaan sanojen takaisin tuominen ei koskaan saa niitä pysymään siellä, minne ne on tuotu.

Ajaudumme jatkuvasti puhumaan kielipelien ulkopuolella tai venyttämään kielipelejä, ja tällainen luova tavallisuus liittyy ajatukseni, että projisoimme sanoja uusiin konteksteihin: käsitteet elävät omaa elämäänsä ja kehittyvät. Ne laajenevat tavallisuuden laajetessa. Koetan luonnehtia tätä monin tavoin. Yhden ajatuksen mukaan kielelle ei ole mitään perustaa vaistojen ja halujen ja ihmisten välisten yhteyksien tuolla puolen, ja nämä osoittautuvatkin varsin laajoiksi perustoiksi – vaikkei silti ole ennalta määrättyä säännöstä sille, mitä voidaan sanoa. Miksi filosofit sitten käyttävät kielellistä vapautta ajamaan itsensä tyytymättömyyteen kielen kanssa? Kuuluu ihmiskielen luonteeseen, että se mahdollistaa skeptisismiin. Wittgenstein taukoamatta tiedostaa tämän, ja koko ajan hän tekee jotakin sanojen takaisin tuomiseksi nimittämäänsä, vaikka sanat eivät palaakaan aina johonkin ilmiselvään kielipeliin, vaan jatketaan sen penäämistä, miksi tahdotaan sanoa juuri niin tai näin.

Että juuri perfektionismissa esiintyy toistuvasti jonkinlainen vastaus skeptisismiin, kuten sanotte, ei ole mikään sattuma. Jos väitetään moraalisen perfektionismiin perustuvan tai antavan muodon transsendentaaliselle aspektille, kuten Emersonilla ja Thoreauilla tai Platonilla ja Aristoteleella, niin käsitykseen kuuluu aina ”eteenpäin”, eteneminen, että on tulevaisuus, kielellä on tulevaisuus, inhimillisellä olemassaololla on tulevaisuus, itsen löytämisellä on tulevaisuus. Nämä ovat loputtomia aiheita, *tehtäviä*, mutta juuri niiden loputtomuus on läpituokeaa, ei ole yhtä kohtaa jossa ne tulisivat päätökseen, ei ole transsendentaalista aluetta, vaikka olisikin transsendentaalinen alkusysäys. Moraalifilosofiassa tämä tarkoittaa perfektionismia, ei kulkua kohti tiettyä paikkaa tai täydellistä minää – sellainen ei merkitsisi minulle mitään – vaan johonkin, mikä raukaisee tai auttaa

”En minä sano Immanuel Kantille: äläpäs tee, mitä teet.”

välttämään tai viemään eteenpäin käsillä olevaa hämmennystä. Kielletään siis itsen staattisuus, tai että minuus sinänsä olisi sisäinen paikka. Sitä paitsi ihmiset ovat kahdentuneita varsin monin tavoin, mikä näyttäisi minusta filosofian ylipäänsä alulta, vaikka asia kuuluikin pitkään uskonnon aihepiiriin. Uskonto ja filosofia risteävät tässä.

Amerikka

Elokuvia käsittelevissä kirjoituksissanne olette tutkineet erityisesti ”yhteenpalaamisen” (*remarriage*) teemaa romanttisissa komedioissa. *Skandaalihäiden, Uusien tähtien alla* sekä muiden nimeämienne 40-luvun klassikoiden taustalla on näkemyksenne mukaan emersonilainen elämäkäsitys. Näkisittekö amerikkalaisissa populaarikulttuurissa sittemmin emersonilaisten aineiden vähenemistä? Siksikö palaatte kultakauden komedioihin?

En oikein tiedä, onko minulla hyvää vastausta, kysymys on sängen hyvä. Liekö siis kyseessä todellinen Amerikka vai Amerikka todellisessa hurmiossaan, jolloin se tosiaankin saattoi olla mallina koko maailmalle, ja pelasti maailman 40-luvulla, ja että siitä lähtien on tapahtunut jokin olennainen romahdus sen minäkuvassa ja hallussa toteuttaa itseään? En voi väittää tämän olevan totta jotenkin ankaran objektiivisessa mielessä, vaikka koen asian silti uhkaksi: nykyään on niin helppoa sanoa näin, voivathan ihmiset kenties tulla hulluiksi koettaessaan löytää kaikkien muiden sanomisia pahempaa sanottavaa George W. Bushista, ja pystytettäisiin kilpailu siitä, kuka voi sanoa kamalimman asian. En tahdo tulla hulluksi tekemällä niin, puhumalla siitä, kuinka kauheaa kaikki on. Mutta käsillä on hyvin vaarallinen ja hyvin vaikea aika.

Tunsinko kenties samanlaisen orastavan romahduksen merkkejä alkaessani kirjoittaa näistä asioista? Koen kyllä menettäneeni kiinnostustani elokuvaan. Kirjoittaessani olin kadottanut siihen luonnollisen yhteyden. En enää pitänyt elokuvia itsestään selvinä, kuten aikaisemmin niin monien vuosien ajan, kun minulle ei ollut merkitystä sillä, mitä filmejä esitettiin. Joka viikko vain menin elokuvateatteriin nähdäkseni uusimman jutun. Yhtäkkiä en enää tehnyt niin: monien muiden tavoin olin pikemmin kiinnostunut vanhoista elokuvista. Jokaisella yliopistolla on klassikoille omistettu elokuvateatteri, tai ainakin näin tapasi olla, en tiedä, ehkä tässäkin on romahduksen merkkejä... Elokuvakerhoillakin oli toistuvia näytöksiä yliopistojen kulmilla. Kokemukseni mukaan amerikkalaisen elokuvan historiassa oli ajanjakso, joka tuotti kestäviä teoksia, jotakin mitä tahtoisin nimittää taiteeksi, vaikken silloin tiennytään, mitä asiasta pitäisi ajatella ja kuinka metafysisessä merkityksessä kysymyk-

Cavell kuulostaa kävelemiseltä

”Suurenmoista, olisin luullut sen korkeintaan tarkoittavan hevosella ratsastamista tai jotain sellaista. Olen hyvin otettu, tuskin voisi käydä ilmi mitään minua kiehtovampaa suhteestani johonkin kieleen. Palaanhan usein filosofiassani ajatuksien kävelemisestä. Käveleminen on minulle äärelisyyden ja nääntymyksen portti – myös myyttisessä

mielessä. Samalla se on antiikkiin juontuva kuva ajattelusta tiellä olemisena: ajattelu tähtää aina johonkin päämäärään, kulkua siivittää jokin motiivi, ja on otettava jokainen askel päästäkseen perille. Tunnen päässeeni sisälle suomen kieleen, jokainen siihen syntymätönhän tietää sen olevan mahdoton kieli.”

sessä oli kulttuurin sinänsä tai taiteen sinänsä romahdus. Luullakseni en kuitenkaan ollut näitä asioita ajatellessani yksin. En ollut valmis väittämään 40-luvun klassisten komedioiden olevan parhaita koskaan tehtyjä elokuvia, mutta jotakin niissä oli. Tässä ollaan kuitenkin ohuilla jäillä.

Tunnen monia ihmisiä, jotka ovat varsin omistautuneita aihetta käsittelevälle teokselleni *Pursuits of Happiness* (1981) ja kokevat saaneensa siitä jotakin. Mitä siis tarkoittaisi, jos mainitsemani seitsemän elokuvaa² ovat parhaista parhaimpia niistä elokuvista tai komedioista, joita Hollywoodissa tehtiin sen kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä, kun Hollywood pyyhkäisi maailman halki myrskyn lailla? Jokainen ohjaaja Japanissa, Venäjällä, Intiassa ja tietenkin Euroopassa tunsi Hollywood-elokuvat ja juuri nuo elokuvat. Mitä tarkoittaa sanoa – kukaan ei ole kiistänyt tätä – että ne ovat esimerkkejä itse emersonilaisen perfektionismin dramatisoinnista? Minusta tämä on itsessään aivan mielettömän kiinnostavaa.

Minulla on taipumuksena ajatella, että elokuvalla on ollut erilainen asema amerikkalaisessa kulttuurissa verrattuna kaikkiin muihin – ehkä Intia voi tulla lähimmäs. *Jokainen* käy elokuvissa, samoissa elokuvissa. Suurin osa niistä on yhdysvaltalaisia. Tämä piti paikkaansa parin vuosikymmenen ajan. Jotain päättyi pitkälti toisen maailmansodan johdosta. Onhan suuria Hitchcockin elokuvia 50-luvulla, maailmanhistoriallisia elokuvia ja tietenkin *Vertigo*, nehän ovat myöhäisiä. Mutta toisaalta sellaista on historia, eikä kukaan väitä, etteikö hyviä elokuvia voisi olla, mutta jos ne eivät ole rutiininomaisia, ne erottuvat amerikkalaisista elokuvista 50-luvulla. Niin monet niistä ovat tyystin unohdettavia. Nyt on itsenäisiä elokuvantekijöitä, joten kulttuuri muokkautuu.

Näettekö presidentinvaaleissa aitoja toivon merkkejä? Entä mitä sanoa kansallisromantiikan tulevaisuudesta sekä sen ja patrioottisuuden välisestä jännitteestä? Olisiko mahdollista kannattaa amerikanismia olematta patrioottinen tai poliittinen?

Näitä kiistakysymyksiä kulttuurimme taitaa tykönänsä pohtia. Miten pitkälle George W. Bush on mennyt ja kulttuuri on sallinut itsensä mennä patrioottisuuden tietynlaiseen ihmisten pelotteluun käytettävään politiikkaan samastamisessa, kunnes ihmiset turvallisuuden varjolla luopuvat melkein kaikista demokraattisista toiveistaan – en tunne tarpeeksi Yhdysvaltain historiaa voidakseni sanoa, onko kyseessä todella jotakin uutta, vai elääkö itseään etsivä valtava demokratia aina joskus aikoja, jolloin kaikkein alhaisimmat demokratian muodot nostavat päätään, nimittäin sen orjuus demagogian ja terrorin edessä. En tiedä varmuudella, millaista oli sisällissodan aikoihin – joskaan en voi kuvitella asioiden olleen juurikaan parempia kuin nyt. Ehkä asiat olivat silloin katastrofaalisemmin, ja USA on kohdannut ennenkin kommunistisia pelkoja. Nyt ei ole enää kommunistisia pelkoja, on muita pelkoja, ja demokratia on niiden suhteen avoin. Mielestäni tämä on demokratiamme eräs vaarallisimpia vaiheita.

Toisaalta tunnen vahvasti, että asiat ovat nyt paremmin, yleinen mielialamme, jos yksinkertaisesti katsotaan niiden ihmisten määrää, jotka jakavat näkemyksen asioiden nykytilasta, luulen sen olevan melkein enemmistön mielipide. Kuinka tämä selitetään? Jotkut ihmiset lohduttautuvat sillä tosiseikalla, että Bushilla on kaikista presidenteistä alhaisin tyytyväisyysaste. 28 prosenttia. Tämä taitaa olla monista hienoa. Minusta tyytymättömiä on kamalan suuri joukko. Kunkin täytyy selvittää asia itselleen jollakin tavoin. Samalla yhdysvaltalaisen kulttuurin tietynlainen sekasorto on sille avuksikin, meillä on runsaasti vaihtoehtoja. Lukuisia yhteisöjä muodostuu lukuisien ideoiden ympärille. Ja Obaman kohdalla minua pelottaa salamurhan lisäksi kaikkein eniten hänen mahdollinen tappionsa: niin monet nuoret ovat laittaneet itsensä likoon niin voimakkaasti, että heidän sydämensä särkyvät, enkä oikein tiedä, en kerta kaikkiaan tiedä enkä ymmärrä, millainen sellainen tulevaisuus olisi. Ajattelen todellakin, että käsillä on vaarallinen aika, kohtalokas aika.

Onko siis niin, että vaaleihin asettamani odotukset osoittavat, etten usko yhdysvaltalaisista löytyvän sitkeyttä? Luullakseni kansan keskuudessa on nähtävissä sitkeyttä, ja kun kuulee entisten kenraalien ilmaisevan sodan vastaisen mielipiteensä, se on kovin huojentavaa. Joskus tulen niin surulliseksi, että tunnen oloni sanottomaksi ja toivottomaksi, toisinaan minulla on vaikeuksia päästä uneen ajatellessani tuhoa, ei vain omien sotilaiden tuhoutumista vaan heidän tuhoamaansa. Enkä aina pääse yli siitä tosiseikasta – kuten eivät monet muutkaan amerikkalaiset – etteivät sanat riitä armottomuuden edessä, tragedian syvyys, järkytys on pohjaton, mutta näinhän tunsimme Vietnamista, enkä ole varma, olemmeko toipuneet Vietnamista. Ehkä kaksi tällaista katastrofia sysää liikkeelle muuta hulluutta. Tämähän on hullu asia sanottavaksi, nämä ovat vaarallisia aikoja. Ajatuksissani Obama on hyvin merkittävä ihminen, joka yrittää luoda edes jonkinlaisia löydettävissä olevia, aluksi vain hahmonomaisia yhteisiä merkityksiä ihmisten välille, kun edessämme on taas yhden sotilaallisen epäonnistumisen – senhän täytyy epäonnistua, se on epäonnistunut – jälkiseurauksen räknäminen. Jäljelle jää monia kovin tyytymättömiä ihmisiä, katkeria ihmisiä. Demokratian sisällä se on vaikea asia.

Viitteet

1. Ks. *The Avoidance of Love: A Reading of King Lear*. Teoksessa *Disowning Knowledge: In Six Plays of Shakespeare*. Cambridge University Press, Cambridge 1987, 39-123.
2. *The Lady Eve, It Happened One Night, Bringing Up Baby, The Philadelphia Story, His Girl Friday, Adam's Rib ja The Awful Truth*. Ks. *Pursuits of Happiness: The Hollywood Comedy of Remarriage*. Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1981.